

สวนมะกอกแห่งอัสซีซีและสโปเลโต: ภูมิทัศน์อันไร้กาลเวลาของวัฒนธรรม ความยั่งยืน และความสำคัญระดับโลก

FAO เปิดตัวโครงการพื้นที่มรดกโลกทางการเกษตร (Globally Important Agricultural Heritage Systems: GIAHS) ในการประชุมสุดยอดโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development: WSSD) ในปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) เพื่อตอบสนองต่อภัยคุกคามระดับโลกต่อการทำเกษตรกรรมในครัวเรือนและระบบการเกษตรแบบดั้งเดิม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ชุมชนพลัดถิ่น และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น

GIAHS มีเป้าหมายเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ การปรับตัวที่ยั่งยืน และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งแสดงถึงคุณค่าทางการเกษตร มรดกทางวัฒนธรรม และข้อกังวลระดับโลกเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ระบบชีวภาพ และการจัดการระบบนิเวศ โดยช่วยบรรเทาภัยคุกคามที่เกษตรกรต้องเผชิญ ในขณะเดียวกันก็เพิ่มประโยชน์ของระบบการเกษตร GIAHS ให้ความช่วยเหลือทางเทคนิค ส่งเสริมคุณค่าของความรู้ทางการเกษตรแบบดั้งเดิม โดยใช้แนวทางหุ้นส่วนความร่วมมือจากภาคส่วนที่หลากหลาย และกระตุ้นตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และโอกาสทางการตลาดอื่นๆ FAO ได้กำหนด 86 พื้นที่ ใน 26 ประเทศ ทั้งในแอฟริกา เอเชียและแปซิฟิก ยุโรปและเอเชียกลาง ละตินอเมริกาและแคริบเบียน และตะวันออกไกลและแอฟริกาเหนือ ทั้งนี้ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการรับรองเป็นพื้นที่มรดกโลกทางการเกษตรอยู่ 5 ข้อ ได้แก่ (1) ความมั่นคงอาหาร/ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี (2) ความหลากหลายทางชีวภาพเกษตร (3) ระบบความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีมาแต่ดั้งเดิม (4) วัฒนธรรม ระบบคุณค่า และองค์การทางสังคม และ (5) ลักษณะภูมิทัศน์/และภูมิทัศน์ทางทะเล

ในทวีปยุโรปและเอเชียกลาง มีการกำหนดพื้นที่ GIAHS อยู่ 11 พื้นที่ใน 5 ประเทศ ได้แก่ ประเทศอันดอร์รา 1 แห่ง ประเทศออสเตรีย 2 แห่ง ประเทศอิตาลี 2 แห่ง ประเทศสเปน 5 แห่ง และประเทศโปรตุเกส 1 แห่ง โดย 1 แห่งในประเทศอิตาลีนั้น คือ สวนมะกอกชั้นบันไดที่ตั้งอยู่ระหว่างเมืองประวัติศาสตร์อัสซีซีและสโปเลโตในแคว้นอุมเบรีย ซึ่งได้รับการรับรองเมื่อปี พ.ศ. 2561 (ค.ศ. 2018)

สวนมะกอกบนเนินเขาระหว่างอัสซีซีและสโปลโตเป็นสวนที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในอิตาลี โดยพบหลุมมะกอกในหลุมศพตั้งแต่ศตวรรษที่ 7 ก่อนคริสต์ศักราช โรงมะกอกของโรมันตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 1 ก็ถูกค้นพบเช่นกัน ทำให้บริเวณนี้เป็นสถานที่สำคัญสำหรับการผลิตน้ำมันมะกอกในสมัยโบราณ โดยพื้นที่เนินมะกอกนี้เป็นการผสมผสานที่น่าหลงใหลระหว่างความงามตามธรรมชาติและความเฉลียวฉลาดของมนุษย์ ทางลาดชันบันไดซึ่งมีความสูง 200 - 600 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ทำให้เกิดภาพโมเสกที่สวยงามของสวนมะกอก ไร่องุ่น และพืชพรรณป่าเมดิเตอร์เรเนียน ระเบียงเหล่านี้สร้างขึ้นด้วยความเอาใจใส่อย่างดี ใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเกษตรและระบบนิเวศ โดยระบบชลประทานและการปกป้องหน้าดิน ที่ช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศและรักษาความสมบูรณ์ของภูมิทัศน์สำหรับคนรุ่นต่อไป ปัจจุบัน สวนมะกอกเหล่านี้ยังคงเจริญเติบโตต่อไป ด้วยวิธีการเพาะปลูกและการผลิตแบบเดียวกันที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งได้หล่อหลอมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคมานานหลายศตวรรษ สภาพทางภูมิศาสตร์ของการผลิตมะกอกในพื้นที่นี้มีชื่อในเรื่องเนินลาดชันและวิถีทางการเกษตรที่สืบทอดมาตั้งแต่ยุคโบราณ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างมนุษย์กับผืนแผ่นดินเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญสำหรับการผลิตน้ำมันมะกอกสำหรับทั่วโลกอีกด้วย แหล่งน้ำมันมะกอกคุณภาพสูงที่มีความสำคัญระดับโลกนี้เป็นเครื่องเน้นย้ำถึงคุณค่าของแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืนและความสำคัญของการอนุรักษ์ทางการเกษตร ซึ่งได้สะท้อนถึงการผสมผสานที่ลงตัวของประเพณี ความยั่งยืน และความมีชีวิตชีวาทางเศรษฐกิจ ผ่านการอนุรักษ์แนวทางปฏิบัติทางการเกษตร ความหลากหลายทางชีวภาพ และมรดกทางวัฒนธรรมของภูมิภาค รวมไปถึงการได้รับเครื่องหมายรับรอง Protected Designation of Origin (DOP) หรือสินค้าที่ได้รับการรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (สินค้ามีกระบวนการผลิตและแปรรูปในพื้นที่ภูมิประเทศนั้นๆ เช่น ซีส Parmigiano Reggiano หรือ น้ำมันมะกอกของอิตาลี) ซึ่งรับประกันคุณภาพและความน่าเชื่อถือในระดับสูงว่ามีวิธีการเพาะปลูกและกระบวนการผลิตเป็นไปตามแนวทางที่เข้มงวด ส่งเสริมความยั่งยืนและสนับสนุนการดำรงชีวิตของเกษตรกรอีกด้วย

ความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม: การผลิตน้ำมันมะกอกไม่ได้เป็นเพียงประเพณีทางวัฒนธรรมในแคว้นอุมเบรียเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกด้วย สวนมะกอกของภูมิภาคนี้ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 27,000 เฮกตาร์ โดยให้ผลผลิตประมาณ 30,000 ถึง 60,000 ตันต่อปี ประกอบด้วยฟาร์มประมาณ 27,000 แห่งและโรงงานทำน้ำมันมะกอกอีกประมาณ 270 แห่ง ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น หรือคิดเป็น 5% ของผลผลิตรวมทางการเกษตรของภูมิภาค น้ำมันที่ผลิตในพื้นที่แห่งนี้ได้รับการยกย่องอย่างสูงและได้รับการรับรอง DOP ซึ่งรับประกันคุณภาพและความน่าเชื่อถือในวิธีการเพาะปลูกและกระบวนการผลิต รวมทั้งส่งเสริมความยั่งยืนและวิถีของเกษตรกร

ความหลากหลายทางชีวภาพเกษตรและแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืน: นอกจากต้นมะกอกแล้ว พื้นที่แห่งนี้ยังมีพืชผลอื่น ๆ และพันธุ์พืชพื้นเมืองที่ช่วยเสริมสร้างระบบนิเวศในท้องถิ่นอีกด้วย อาทิ ไม้ผล สมุนไพร และพืชเกษตรอื่น ๆ ที่มีส่วนช่วยในด้านความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ ทำให้ภูมิภาคนี้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ระบบการเพาะปลูกแบบขั้นบันไดแบบดั้งเดิมมีบทบาทสำคัญในการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของที่ดิน ขั้นบันไดเหล่านี้ประกอบด้วยหินแห่ง ดิน ฯลฯ ซึ่งไม่เพียงแต่ให้ความสวยงามเท่านั้น แต่ยังช่วยทำหน้าที่ป้องกันการพังทลายของดิน อนุรักษ์น้ำ และปกป้องพื้นที่บริเวณนี้จากความเสี่ยงทางอุทกธรณีวิทยา

พันธุ์มะกอกอันเป็นเอกลักษณ์ของแคว้นอุมเบรีย: สวนมะกอกในพื้นที่นี้ เป็นถิ่นกำเนิดของพันธุ์มะกอกที่แตกต่างกันสามสายพันธุ์ ได้แก่ สายพันธุ์ Moraiolo สายพันธุ์ Frantoio และ สายพันธุ์ Leccino โดยแต่ละชนิดมีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดังนี้ สายพันธุ์ Moraiolo ได้รับการยกย่องเป็นพิเศษจากน้ำมันที่หนักและเข้มข้น ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในน้ำมันมะกอกที่ดีที่สุดในอิตาลี สายพันธุ์ Frantoio กระจายอยู่ทั่วไปในแถบอิตาลีตอนกลาง มีกลิ่นผลไม้และละมุนกว่า ในขณะที่สายพันธุ์ Leccino นั้นมีการปลูกกันอย่างแพร่หลายมากขึ้น ซึ่งเป็นที่รู้จักในเรื่องรสชาติที่สมดุลและนุ่มนวล มะกอกสายพันธุ์เหล่านี้มีความโดดเด่นและมีคุณภาพสูงซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของแต่ละภูมิภาค

ในส่วนของประเทศไทยนั้น มีพื้นที่ที่ได้รับการรับรอง GIAHS อยู่ 1 แห่ง ได้แก่ พื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อย ซึ่งได้รับการรับรองเมื่อปี พ.ศ. 2566 (ค.ศ. 2023) โดยพื้นที่มรดกโลกทางการเกษตรแห่งแรกของไทยนี้ มีพื้นที่ทั้งหมด 45,822 เฮกตาร์ (458.22 ตารางกิโลเมตร) ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ จังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะเป็นทะเลแบบลากูน (Lagoon) หนึ่งเดียวของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ป่าพรุ และเป็นเส้นทางอพยพของนกจากเอเชียตะวันออกเฉียงและแหล่งที่อยู่ของสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพ มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ รวมทั้งเป็นแหล่งอาศัยสำคัญของสังคมสัตว์และสังคมพืชนานาชนิด และแหล่งประกอบอาชีพหลักและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพกสิกรรมแบบดั้งเดิม เช่น การทำนา การทำประมงและเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะ “ควายปลัก” ซึ่งมีลักษณะเหมือนควายปกติ แต่มีความสามารถในการปรับตัวให้สามารถหากินได้ทั้งในน้ำและบนบก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของควายในพื้นที่แห่งนี้ จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในจังหวัดพัทลุง นอกจากนี้ ยังมีอีก 3 พื้นที่ที่อยู่ระหว่างการจัดทำข้อเสนอเพื่อขอรับรอง GIAHS ได้แก่ (1) พื้นที่เกลือทะเล จังหวัดปัตตานี (2) พื้นที่สวนสมรม จังหวัดสงขลา (3) พื้นที่ทุเรียนจังหวัดนนทบุรี ทั้งนี้ ในส่วนของพื้นที่เกลือทะเล จังหวัดปัตตานี นั้นอยู่ระหว่างการดำเนินการปรับแก้ข้อเสนอให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของ GIAHS โดยกรมส่งเสริมการเกษตร (หน่วยงานหลัก) เพื่อยื่นขอการรับรองต่อไป

จัดทำข้อมูลโดยสำนักงานที่ปรึกษาการเกษตรต่างประเทศ ประจำกรุงโรม (เดือนกุมภาพันธ์ 2568)

Source: 1) <https://www.fao.org/giahs/giahsaroundtheworld/italy-assisi-spoleto-olive-groves/en>

2) <https://www.fao.org/giahs/regions/europe-and-central-asia/en>